

Leiden heeft er een beeldmerk bij

De Leidse Sterrewacht was jarenlang onzichtbaar voor haar stadsbewoners door een compleet verwilderde begroeiing. Na een forse opknappbeurt van zowel gebouw als tuin, heeft de Sleutelstad er sinds begin april een beeldmerk bij. Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten tekende voor de herinrichting van de buitenruimte.

Tekst Miranda Vrolijk / Beeld Ferry Noordam

Marc van der Zwet, ontwerper bij Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten

Zonder dat veel Leidenaren het wisten, herbergde de stad jarenlang een prachtig, oud gebouw. De in 1857 gebouwde Sterrewacht ging schuil achter donkere, zwaar verwilderde beplanting. Jarenlang was er vrijwel geen onderhoud gepleegd aan het groen. Bovendien was het gebouw zelf compleet uitgewoond door de biologiestudenten, die er hun colleges volgden. De universiteit – eigenaar van het rijksmonument – besloot tot een grootscheepse renovatie van het gebouw en wilde tegelijkertijd de omliggende woestenij aanpakken.

Copijn Tuin- en Landschapsarchitecten in Utrecht haalde in 2010 de opdracht voor de tuin binnen. Volgens ontwerper Marc van der Zwet van het bureau wist hij de opdrachtgevers te overtuigen omdat in de visie van Copijn de Sterrewacht zich kan ontpoppen tot het vierde beeldmerk van de stad. „Behalve de Pieterskerk, de Burcht en Molen de Valk, de karakteristieke gebouwen waar

Leiden om bekendstaat, heeft de voorname, oude Sterrewacht diezelfde potentie.”

Voor de rol van vierde beeldmerk was alles al aanwezig vindt Van der Zwet. De Sterrewacht is immers een prachtig, oud gebouw op een prominente plek in de stad: op een oud bolwerk binnen

Het openbare terrein rondom de Leidse Sterrewacht is door middel van een hek gescheiden van de Hortus, waarvoor bezoekers entreegeld moeten betalen. De klinkers zijn hergebruikt. Met *Fagus*-hagen zijn de fietsenrekken omzoomd. De stalen opsluitranden verwijzen naar de stalen koepels van het gebouw.

de singelstructuur en bovendien naast de Hortus botanicus Leiden. Daarnaast maakte een inventarisatie van het groen duidelijk dat er een reeks monumentale waardevolle bomen groeide: een grillig gevormde *Fagus sylvatica* 'Atropurpurea' bijvoorbeeld en een immense *Taxus baccata*. Bomen die ruim 150 jaar geleden zijn geplant toen sterrenkundige Frederick Kaiser de Sterrewacht liet bouwen. Ook wijst Van der Zwet op de oude gebakken klinkers, die destijds voor de verharde ruimte rondom het gebouw zijn gebruikt en niet stuk te krijgen zijn. „Het enige wat we moesten doen, was al deze kwaliteiten zichtbaar maken.”

Grootschalige kap

Een van de grootste ingrepen was het kappen van zo'n vijftig bomen. Daardoor is het gebouw vanaf de Witte Singel weer zichtbaar. „Een forse verandering voor de bewoners van deze singel, maar er was draagvlak, want keken ze voorheen op een donker bos. Nu hebben ze zicht op een voornaam gebouw”, zegt Van der Zwet. De meeste waardevolle bomen zijn behouden gebleven, zoals de eerder genoemde bruine beuk en venijnboom. Maar onder meer ook twee uit de kluiten gewassen *Quercus robur*, een *Fraxinus excelsior*, een *Acer pseudoplatanus*, een *Ulmus glabra* 'Exoniensis' en

een *Gymnocladus dioica* ontsprongen de dans.

Om het gebouw 'beleefbaar' te maken is een wandelpad aangelegd, dat aansluit op de padenstructuur van de Leidse Hortus. De twee tuinen vormen daarmee weer een geheel. Hiermee komt de universiteit de wetenschappelijke tuin tegemoet. De Sterrewacht is namelijk gebouwd op grond die oorspronkelijk van de Hortus was en het verhaal gaat dat dit destijds zonder overleg met de hortulanus is gegaan. Een voorval dat tot op de dag van vandaag nog steeds een rol speelt. In een aantal nieuw aangelegde borders in de Sterrewacht-tuin wordt een link gelegd met het wetenschappelijke karakter van de Hortus: de beplanting is Oost-Aziatisch – het specialisme van de botanische tuin – en overal staan bordjes met bijvoorbeeld 'Kornelje uit China' of 'Japanse esdoorn'.

De rondwandeling eindigt bij het zogenoemde Talcott-huisje en een grote houten aanlegsteiger. Die laatste heeft Copijn hier speciaal laten aanleggen zodat het nu een eindpunt van betekenis is. „Je hebt een doel om naartoe te wandelen.” Daarom is ook het gebouwtje opgeknapt en kan je daar koffie, thee en andere versnaperingen nuttigen. Samen bieden ze plaats aan zo'n honderd mensen, zodat deze plek geschikt is voor het ontvangen van onder

Het wandelpad ligt op afschot richting het water: daardoor wordt het gazon – een verwijzing naar het vroegere bolwerk – echt doorsneden door een witte lijn.

De Leidse Hortus heeft er een groot stuk bijgekregen: vanuit de botanische tuin kun je nu ook een wandeling maken rondom de Sterrewacht.

andere bruiloftsgasten, maar de Hortus heeft ook plannen opgevat om er 's zomers filmavonden te organiseren.

Geen storend hek

In de Sterrewacht zelf krijgen nu rechten-studenten college. Soms zijn er wel driehonderd studenten tegelijkertijd in het gebouw. De Hortus wilde niet dat zij zomaar – zonder te betalen – de wetenschappelijke tuin in zouden kunnen lopen. Daarom heeft Copijn door middel van een speciaal vormgegeven hek het openbare terrein aan de noordkant van het gebouw – daar waar de studenten naar de collegezalen gaan – afgescheiden van het gedeelte dat alleen maar toegankelijk is via de Hortus. „Maar het is geen storend hek, helemaal niet als je bedenkt dat hier eerst prikkeldraad was gespannen”, zegt Van der Zwet.

De openbare ruimte heeft een strakke inrichting gekregen: een groot gedeelte is verhard met de oude klinkerbestrating. Richting de Hortus gaat de verharding over in gazon en rechte borders. Op twee plekken kunnen fietsen worden gestald, deze zijn afgeschermd met beukenhagen. Om te voorkomen dat studenten hun fietsen tegen het net opgeknapte gebouw zetten heeft dit overal 'plinten' van lage *Taxus*-hagen gekregen.

Vijf april is de Sterrewacht-tuin feestelijk geopend. De bezoekers van de Leidse Hortus kunnen sinds die dag een stuk verder wandelen. ■

Een extra accent in de tuin zijn vijf ovalen van gegalvaniseerd staal; het materiaal is afgeleid van de koepels van de Sterrewacht-torens. In deze ovalen heeft de Hortus verschillende biotopen aangelegd. Op de voorgrond laagveen, maar verderop ook een biotoop speciaal voor *Viola lutea* subsp. *calaminaria* (zinkviooltje). Op de achtergrond de 150 jaar oude *Taxus*.

Het talud kent een hoogteverschil van 4 m. Om die hoogte te overbruggen, heb je 6 tot 8 m nodig. Daarom is op sommige plekken – vanwege het te realiseren wandelpad – de oeverlijn verder het water ingelegd. In totaal moest 150 m² water worden gedempt. Om dit te compenseren is her en der de oeverlijn naar binnen getrokken. Op die plekken zijn de steile oevers afgezet met een beschoeiing.

Het nieuwe wandelpad is aangelegd tussen de bestaande bomen. Soms was dat laveren tussen de stammen en de wortels. De kruiwagens met *Narcissus* zijn onderdeel van de narcissententoonstelling van de Hortus.

Aan het einde van de wandeling splitst het pad in tweeën. Het ene leidt naar de nieuw aangelegde aanlegsteiger, het andere naar het zogeheten Talcott-huisje. Samen met de trap waarvan de treden ook als zitbanken dienen, bieden ze plek aan zo'n honderd bezoekers tegelijkertijd.